

מצורע - מוציא שם רע

זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו והוא אל הכהן: (ויקרא יד ב).¹

השומר בנגע הצרעת לשמר מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלויים כאשר צויתם תשמרו לעשות: (דברים כד ח פרשת כי תצא).²

ויקרא רבה פרשה טז סימן ו – חמש תורות במצורע³

אמר ר' יהושע בן לוי: חמש תורות כתובות במצורע: ⁴ "זאת תורת נגע צרעת" (ויקרא יג נט), "זאת תורת אשר בו נגע צרעת" (שם יד לב), "זאת התורה לכל נגע הצרעת" (יד נד), "זאת תורת הצרעת" (יד נו). והקפיד: "זאת תהיה תורת המצורע" (יד ב) – תורת המוציא שם רע.⁵ ללמדך שכל האומר לשון הרע עובר על חמישה חומשי תורה.⁶ לפיכך משה מזהיר את ישראל: "זאת תהיה תורת המצורע".

ויקרא רבה פרשה טז סימן א – משלח מדנים בין אחים

"זאת תהיה תורת המצורע" – זהו שכתוב: "שש הנה שנה ה' ושבוע תועבות תועבת נפשו" (משלי ו טז) - ר' מאיר ורבנן. ר' מאיר אומר: שש ושבוע הרי י"ג. ורבתינו אומרים: שבע.⁷ מה מקיימים רבותינו "ושבע"? זו שביעית שקשה כנגד כולם. ואיזה זה? "משלח מדנים בין אחים". ואלו הן: "עינים רמות, לשון שקר, וידים שופכות דם נקי. לב חורש מחשבות און, רגלים ממהרות לרוץ לרעה, יפיח כזבים עד שקר, ומשלח מדנים בין אחים" (שם יז-יט). ואמר רבי יוחנן וכולן לקו בצרעת. "עיניים רמות" מבנות ציון ... "לשון שקר" ממרים ... "ידים שופכות דם נקי" מיואב ... "לב חורש מחשבות און" מעוזיהו ... "רגלים ממהרות לרוץ לרעה" מגיחזי ... "יפיח כזבים עד שקר" מישראל ... "ומשלח מדנים בין אחים" מפרעה.⁸

¹ פרשת מצורע פותחת בתורת טהרת המצורע, לאחר שבפרשת תזריע הקודמת פורטו נגעי המצורע. לאורך דיני הצרעת לא נזכר המונח "מצורע". נזכר איש או אדם כי יהיה בהם נגע צרעת, נזכר גם המונח "צרוע" או "איש צרוע", אבל המילה "מצורע", שעליה יש דרשות רבה ונתנה לפרשה את שמה, נזכרת לראשונה כאן, בפרשת טהרת המצורע. כאילו לומר, כעת כשנפא האדם מהצרעת ומקיים את תהליך טהרתו המאפשר לו לחזור למחנה ישראל, עכשיו בולט התואר מצורע. עכשיו אנחנו יודעים מדוע נגע בו הנגע, עכשיו יש להיזהר שבעתיים ששוב לא ילקה האיש, או כל איש, בנגע הצרעת.

² ערב הכניסה לארץ, מזהיר משה את דור הבנים להישמר בנגע הצרעת ולהישמע לכל הוראות הכהנים והלויים (!) בנדון. ראו פירוש רמב"ן ויקרא יד לד על הקשר עם הכניסה לארץ: "ולא יזהיר משה עתה את כל ישראל, רק לבאי הארץ יזהיר (דברים כד ח) השמר בנגע הצרעת לשמור מאד וגו', כי להם צוה מתחלה במשפטים האלה". ראו גם פירושו בדברים כד ט: "ומכאן נראה שרבתינו יעשו אותה מצוה, לא ספור ועצה בלבד להינצל מן הנגעים. ואיך יתכן שלשון הרע שהוא שקול כשפכות דמים לא תהיה בו בתורה לא תעשה גמור או לאו הבא מכלל עשה. אבל בכתוב הזה אזהרה גדולה בו, להימנע ממנו בין בגלוי בין בסתר בין במתכוין להזיק ולהבזות בין שאין מתכוין להזיק כלל. וזו מצוה מכלל תרי"ג מצות, ושכחה בעל הלכות גדולות וכל המונים המצות אחריו". אפשר וצריך להימנע מנגע הצרעת. איך? להתרחק מכל הוצאה של שם רע. מצורע – מוציא שם רע.

³ כמעט כל המדרשים שנביא הם ממדרש **ויקרא רבה** פרשה טז, פרשת מצורע. הבאנו אותם לפי סדר שמתאים לנו, הקורא מוזמן לעיין במקור ולקרוא את הפרשה כולה כסדר שמופיעה בדפוסים.

⁴ חמש פעמים מוזכר הביטוי "תורה" בהקשר עם המצורע או הצרעת.

⁵ היינו חזר וכלל וסיכם המקרא את תורת הצרעת בפסוק שבראש פרשתנו המובא לעיל וממנו נלמד על מצורע – מוציא שם (לשון) הרע. מדוע מכונה פסוק זה (ויקרא יד נז) מקיף ומה חשיבותו? פירוש א.א. הלוי מציע משום שהוא בראש פרשת מצורע (היא סדרה ט א ו בספר ויקרא לפי **סדר קריאת התורה בארץ ישראל**). אולי גם משום שהוא היחידי המזכיר את המצורע, את האיש, ולא את המחלה (כל השאר מזכירים את הצרעת). ואולי גם משום שפסוק זה הוא החיובי מכולם. הוא מזכיר את הטהרה ואת הריפוי: "זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו ... והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע".

⁶ מעניין לחשוב על קשר של מצורע או צרעת עם כל אחד מחומשי התורה: בראשית – הנחש (להלן), ספר שמות שבו נצטרע משה (ועפ"י האגדה גם פרעה?), ספר ויקרא – פשיטא, ספר במדבר – מרים וספר דברים בו הצטוונו כאמור כבר לעיל: "השומר בנגע הצרעת לשמר מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלויים כאשר צויתם תשמרו לעשות" (דברים כד ח).

⁷ על מנת להבין את מחלוקת רבי מאיר וחכמים יש לקרוא את פרק ו במשלי פסוקים יב עד יט בשלמותם. הפסוק בו פותח המדרש: "שש הנה שנה ה' ושבוע תועבת נפשו" עומד באמצע בין התיאור: "אדם בליעל איש און הולך עקשות פה: קרץ בעינו מלל ברגלו מרה באצבעותיו: תהפכות בלבו חרש רע בכל עת מדינים ישלח" ובין התיאור שבא אחריו: "עינים רמות לשון שקר וידים שפכות דם נקי: לב חרש מחשבות און רגלים ממהרות לרוץ לרעה: יפיח כזבים עד שקר ומשלח מדנים בין אחים". רבי מאיר סבור שהפסוק "שש הנה שנה ה' ושבוע תועבת נפשו" מכוון על שני הקטעים. על השש (השישה) שבאים לפני ועל השבע (השבעה) שבאים אחריו, ולכן בסך הכל 13. חכמים סבורים שהוא מכוון רק על הפסוקים קדימה ואז הם צריכים להסביר מה פירוש "ושבע" – מה עושה כאן וא"ו החיבור (לפי רבי מאיר זה פשוט, שש אחורה ושבוע קדימה). התשובה לפי חכמים היא: "ושבע" היא התכונה השביעית ו"משלח מדנים בין אחים" שהיא הגרועה מכולם ואולי התוצאה של כל קודמותיה.

⁸ ראו דברינו **צרעת כי תהיה באדם** בו סקרנו דמויות רבות מהמקרא שלקו בצרעת: פרעה, בתו, משה, מרים, אהרון, דוד, יואב, נעמן, גיחזי, חזקיהו, קין, ושת"י ומי לא.

לפיכך היה משה מזהיר את ישראל: "זאת תהיה תורת המצורע" - המוציא רע.⁹

ויקרא רבה פרשה טז סימן ג – היחס הקשה למצורע

ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש. ר' יוחנן אמר: אסור להלך למזרחו של מצורע ארבע אמות. ור' שמעון אמר: עד מאה אמות. ואינם חלוקים. מי שאמר: עד ארבע אמות – בשעה שאין הרוח יוצא. ומי שאמר: עד מאה אמה – בשעה שהרוח יוצא, אפילו עד מאה אמה אסור להלך.¹⁰ ר' מאיר לא היה אוכל ביצה ממבוא של מצורע. ר' אמי ור' אסי לא היו נכנסים למבוא של מצורע. ור' שמעון בן לקיש כשהיה רואה אחד מהם במדינה,¹¹ היה רוגמו באבנים. אמר לו: צא למקומך, אל תזהם את הבריות. שנה ר' חייא: "בדד ישב" (ויקרא יג, מו) – בלבדו ישב. ור' אלעזר בר' שמעון כשהיה רואה אחד מהם, היה מְטַמֵּן ממנו, על שום שכתוב בו: "זאת תהיה תורת המצורע" - תורת המוציא רע.¹²

ויקרא רבה פרשה טז סימן ד – רבוץ בין נזלים ושורף את העולם

ר' לעזר בשם רבי יוסי בן זמרא אמר: רמ"ח איברים יש בו באדם, מהם רבוצין מהן זקופין. ולשון זה נתון בין שני לחיים ואמת המים עוברת תחתיו ומכופל כמה כפולות. בוא וראה כמה שריפות הוא שורף! אילו היה זקוף ועומד – על אחת כמה וכמה. לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם: "זאת תהיה תורת המצורע" - המוציא שם רע.¹³

מדרש תנחומא (בובר) פרשת מצורע סימן ד – לשון מדברת גדולות

ראה מה קשה לשון הרע, שהוא קשה מגילוי עריות ומשפיכות דמים ומעבודה זרה. מגילוי עריות, דכתיב: "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים" (בראשית לט ט).¹⁴ משפיכות דמים, דכתיב: "ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא" (בראשית ד יג). עבודה זרה, דכתיב: "אנא חטא העם הזה חטאה גדולה" (שמות לב לא).

⁹ מצורע – מוציא רע, או, בנוסחאות אחרות: מוציא שם רע. נראה שהנוסח "מוציא רע" נכון יותר, לא רק בגלל הקרבה למילה מצורע – מוציא רע, אלא בגלל שהמדרש, בעקבות הפסוקים במשלי, מונה מגוון מעשים רעים הנובעים מכל איברי האדם, לאו דווקא הפה: עיניים, רגליים, ידיים ועוד. אם נדייק, מוציא שם רע הוא דין אחר בתורה של מי שהעליל על אשה שזנתה קודם נישואיה (דברים כב יט). אבל כבר השתרש הביטוי מוציא שם רע ועניין הצרעת נקשר לא לרוע כללי או גופני, אלא לרוע שבא מדיבור – לשון הרע. ראו מדרש תנחומא בפרשתנו סימן א: "א"ר פדת: ברית כרותה להקב"ה בעולם: כל מי שמספר לשון הרע ילקה בצרעת. מנין? ממה שקראו (כתיב) בענין: וזאת תורת המצורע – אל תקרי המצורע אלא המוציא שם רע. אמרו רבותינו זכרונם לברכה: אין הנגעים באים על האדם אלא על לשון הרע שמוציא מפיו. ורוח הקדש צווחת ואומרת לו: אל תתן את פיך לחטיא את בשרך (קהלת ה ה) – אל תתן רשות להוציא דבר מפיק לחטיא את בשרך להלקות את גופך. ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא – ואל תאמר לפני המלאך הממונה עליך בשגגה הוצאתי הדבור מפיו. שכל דבור ודבור שיצא מפיק בספר נכתבים בין טוב בין רע בין בשוגג בין במזיד".

¹⁰ Wind Shield factor?

¹¹ היינו בעיר, בכרך במקום ישוב (מקור המילה: ערבית). ראו תנחומא פרשת במדבר סימן ב: "משל לנשיא שנכנס למדינה, וראו אותו בני המדינה וברחו, נכנס לשניה וברחו מלפניו, נכנס לעיר אחד חרבה ראו אותו התחילו מקלסין אותו. אמר הנשיא: זו העיר טובה היא מכל המדינות, כאן אני בונה לי אכסניא ובכאן אני דר". בהקשר זה, הביטוי "הכל כמנהג המדינה" משמעו הוא: "הכל כמנהג המדינה" משמעו הוא: "הכל כמנהג המקום". ראו מסכת פסחים פרק מקום שנהגו דף נא ע"א, מה קרה כשהגיעו בניו של רבן גמליאל לעיר כבול שבגליל ולא ידעו את מנהגי המקום: "מעשה ביהודה והלל בניו של רבן גמליאל, שרחצו שניהם כאחד בכבול, ולעזה עליהן כל המדינה, אמרו: מימינו לא ראינו כן".

¹² מדרש זה מתאר בצבעים קשים את יחס החברה, וחכמים בראשם, למצורע שהיום אנו יודעים שהיא מחלה לכל דבר הניתנת לריפוי. כאן באמת נראה לומר מצורע – המוציא רע, או אפילו המוציא רע. לצד הדחייה הקשה כל כך של המצורע, חיפשו חכמים את הסיבה שבעטייה מקבל האדם עונש גדול כזה. חיפשו ומצאו: המוציא שם רע. מגודל העונש אתה למד על גודל החטא והמוציא או מוציא רע הוא משום שהוציא שם רע. ראו תוספתא מסכת נגעים (צוקרמאנדל) פרק ו הלכה ז: "כיצד ראיית הנגע? ספק יש בו כשני גריסין ספק אין בו, ספק ירקק שבירוקין ואדמדם שבאדומים, היה בא אצל הכהן והכהן אומר ואמר לו צא ופשפש בעצמך וחזור בך שאין הנגעים באין אלא על לשון הרע ואין הצרעת בא אלא על גסי הרוח". ובאבות דרבי נתן נוסח ב פרק טז: "רבי שמעון אומר: אין הנגעים באים אלא על לשון הרע ואין הצרעת [באה] אלא על גבה רוח". חייבת להיות סיבה למכה כה קשה. הנידוי החברתי הוא עונש של פירוד. מידה כנגד מידה על הפירוד החברתי שהמצורע גרם בדיבורו ומעשיו. ובימינו, הגם שלא פחתה לשון הרע, נעלמה מחלת הצרעת.

¹³ מדרש זה מעורר את האסוציאציה של הנחש בגן עדן שהוא סמל לשון הרע. בתחילה היה הולך זקוף עד שהסית את חוה ונגזר עונשו שנקצצו רגליו וילך (יזחל) מעתה ואילך על גחוונו (בראשית רבה יט סימנים א ג). ואחרי כל זאת, גם במצבו החדש כשהוא הולך על גחוונו, הוא ממשיך לישוף ולהטיל את ארסו. כמו הלשון שהיא גחוונו ורבוץ בין האברים והחיים והמוות בידה (משלי יח כא). ראו ויקרא רבה כו ב פרשת אמור: "אמר ר' שמואל בן נחמן: אמרו לנחש: מפני מה אתה מצוי בין הגדרות? אמר להם: מפני שפרצתי גדרו של עולם. מפני מה אתה מהלך ולשונוך בארץ? אמר להם: מפני שהוא גרם לי. אמרו לו: וכי מה הניה יש לך? ארי דורס ואוכל, זאב טורף ואוכל, ואתה נושך וממית! ... ומפני מה אתה נושך באבר אחד, וכל האברים מרגישים? אמר להם: ולי אתם אומרים? אמרו לבעל הלשון, שהוא אומר כאן והורג ברומי, אומר ברומי והורג בסוף העולם. ולמה נקרא שמו [לשון] שלישי? שהוא הורג שלשה: האומרו והמקבלו וזה שנאמר עליו".

¹⁴ גילוי עריות היא "רעה גדולה", ולהלן נראה שלשון הרע היא "רעה גדולה" ממנה, כפי שממשיכה הדרשה.

וכשהוא מזכיר לשון הרע אינו אומר לא "גדול" ולא "גדולה", אלא "גדולות", שנאמר: "יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות" (תהלים יב ד), לכך נאמר: "מות וחיים ביד לשון" (משלי יח כא).¹⁵ דבר אחר: "מות וחיים ביד לשון" - אל תאמר הואיל וניתנה לי רשות לדבר, הרי אני מדבר כל מה שאני מבקש. הרי כבר הזהירה התורה אותך: "נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה" (תהלים לד יד). שמא תאמר שאתה מְחַסְרֵר - אין אתה אלא מְשַׁתְּפֵר! ורוח הקודש מצווחת: "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו" (משלי כא כג), אל תהי קורא כן, אלא: שומר מצרעת נפשו.¹⁷

ויקרא רבה פרשה טז סימן ב – ר' ינאי והרוכל

"זאת תהיה תורת המצורע" – זהו שכתוב: "מי האיש החפץ חיים" (תהלים לד יג). מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לציפורי. והיה מכריז ואומר: מי שמבקש לקנות סם חיים יבוא ויטול. נכנס לעכברא זו וקרר לביתו של ר' ינאי.¹⁸ היה [ר' ינאי] יושב ופושט בטרקלינו.¹⁹ שמעו מכריז: "מי שמבקש לקנות סם חיים". אמר לו: בוא עלה לכאן, מכור לי. אמר לו: לא אתה צריך לו ולא שכמותך. הטריח עליו. עלה אצלו.²⁰ הוציא לו ספר תילים,²¹ הראה לו פסוק זה: "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב". מה כתוב אחריו? "נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה, סור מרע ועשה טוב, בקש שלום ורודפהו" (שם יד-טו). אמר ר' ינאי: כל מי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט,²² עד שבא רוכל זה והודיעו: "מי האיש החפץ חיים". אמר ר' חגי: אף שלמה מכריז ואומר: "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו" (משלי כא כג) – שומר מצרעת נפשו. לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם: "זאת תהיה תורת המצורע" – תורת המוציא שם רע.²³

¹⁵ ראו הדרשה על פסוק זה במדרש ויקרא רבה לג א בהקשר של אונאת ממון ודברים, בפרט הסיפור על חכמתו של טבי עבדו של רבן גמליאל שהביא לו בשר לשון מהשוק, הן כשזה ביקש שיביא לו דבר טוב והן כשביקש שיביא דבר פחות (זול). ומשם הסיפור על הסעודה שעשה רבי לתלמידיו והביא להם פעם לשונות רכים ופעם לשונות קשים. ראו סיפור זה בדברינו [על אונאת ממון ורכות הלשון](#) בפרשת בהר.

¹⁶ שאתה מפסיד משהו בכך שלא דברת. אבא משה יובל ז"ל נהג לומר: על כל מה שהוצאתי מפי ודברתי, אפשר לשקול אם אני מצטער על כך או לא. אבל על מה שלא אמרתי ולא דברתי, לעולם לא אצטער.

¹⁷ נעשה אתנחתא קלה במדרש תנחומא, שממשיך את לשון הרע ההורגת שראינו בהערה 13, לפני שנמשיך במדרש ויקרא רבה שבפרשה. מדרש זה מזכיר לנו שאם בתורה צריכים לדרוש "מצורע" – מוציא שם רע", הרי בכתובים יש פסוקים רבים והבולט אולי מכולם הוא הפסוק במשלי: "מות וחיים ביד לשון", ששגור בלשונו היום באופן קצת שונה: החיים והמות ביד הלשון. הדרשה הראשונה מזכירה את שנאת חיים שבגינה חרב בית שני והיא שקולה כנגד שלוש העבירות החמורות של "ייהרג ואל יעבור" (יומא ט ע"ב). מעבר לדרשות המוסריות על לשון הרע, ניתן להבין את הפסוק ממשלי "מות וחיים ביד לשון" כפשוטו, בכך שלשון הרע מסכסכת בין אנשים וגורמת למריבות שסופן שפיקות דמים. על כוחה של הלשון כמסכסכת אבל גם כמיישרת הדורים, ראו במדרש תהלים (בובר) מזמור לט, הסיפור על מלך פרס שנטה למות ואמר לו הרופאים שאין לו רפואה אלא בחלב לביאה, ושלה לשלמה ושלמה נעזר בבניהו בן יהוידע, ורבו האיברים ביניהם למי מגיע הקרדיט.

¹⁸ עכברא היא שם עירו של ר' ינאי, משערים שמקומה בגליל העליון מדרום לצפת. נראה שבדרשה זו "נתקלה הארץ" במקצת וקרר זה אל זה הגליל העליון (עכברא) והגליל התחתון (ציפורי) והעיקר הוא גלגול המעשה.

¹⁹ יושב ולומד את פסוקי המקרא, בפשטותם ולא עוסק בדרשות הלכה. ביטוי זה הוא אולי ייחודי למדרש (!) ויקרא רבה. ראו ויקרא רבה פרשה כו סימן ז, פרשת אמור, בדרשה על שאלו ובעלת אוב, שם הביטוי הוא: "רבי היה פושט המקראות". ראו בדברינו [שאול בפרשת אמור](#). ובמקומות רבים בתלמוד מצאנו שלאחר דרשה המוציאה את הפסוק מפשוטו, שואלת הגמרא: "פטייה דקרא במאי כתיב? ראו ערובין כג ע"ב, כתובות קיא ע"ב, קידושין פ ע"ב ועוד. ראו גם הביטוי: "ר' לעזר בן פרטא היה פושט בו דברים, ר' היה כופל בו דברים" (תוספתא פסחים פרק י הלכה ט) שהוא מענייני אמירת הגדה של פסח הבאה עלינו לטובה. ראו בדברינו [אין מקרא יוצא מידי פשוטו](#) בפרשת וישב.

²⁰ השו"ע עם המדרש בדברים רבה א ז על האיש שהיה מוכר ארגמן והמלך קרא לו ואמר לו: מה אתה מוכר? והוא ענה לו: "אצלך אינו כלום". בדברינו [כבוד פה וכבוד לשון](#) בפרשת וארא.

²¹ בספרות הארץ ישראלית, תלמוד ירושלמי ומדרש ויקרא רבה, מופיע פעמים רבות ספר תילים במקום ספר תהלים. גם הדרשן שלנו: ינאי, נכתב בכתב הארץ ישראל ינאי בלי אלף. ינאי היא לשון (כתוב) בני בבל. לגבי תילים (או תלים) במקום תהלים, ראו הקדמת עמוס חכם בפירושו דעת מקרא לספר תהלים: "בלשון חז"ל נבלעה הה"א". כך בהגיה ומשם עבר לכתובה.

²² לא הבנתי את פשוטו של מקרא. ראו גם שבת סג ע"א: "אמר רב כהנא: כד הוינא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה תלמודא, ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו" (כאשר הייתי בן שמונה עשרה שנה ולמדתי כבר את כל התלמוד ולא ידעתי שאין מקרא יוצא מידי פשוטו). ונראה שכבר הארכנו בדרשות על פְּשֻׁטוֹת.

²³ ראו גלגולו של מדרש זה במדרש תנחומא (בובר) בפרשתנו (סימן ה), שם נכנסת לסיפור בתו של ר' ינאי (ראו קידושין יא ע"א על בנותיו של ר' ינאי) ונוסף שם גם התשלום שר' ינאי שילם לרוכל (שהרי זו הייתה פרנסתו של אותו רוכל, למכור פסוקים). וזה נוסח המדרש בתנחומא: "אמרו רבותינו: מעשה ברוכל אחד שהיה מסבב בעיירות, והיה מכריז ואומר: מי מבקש סם חיים. שמעיה בתו של ר' ינאי, אמרה לאביה: רוכל אחד מסבב ואומר: מי מבקש סם של חיים. אמר לה: לכו וקראי לו. הלכה וקרא לו אצל ר' ינאי. א"ל: איזהו סם של חיים שאתה מוכר? א"ל אותו הרוכל: בי, אין אתה יודע מה הסם הזה? א"ל: אפילו כן, הודיעני. א"ל: הבא לי ספר תילים. הביאו לו וגלגלו, והוא מראה לו מה שאמר דוד: מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וגו' (תהלים לד יד). מה עשה ר' ינאי? נתן לו ששה סלעים. אמרו לו תלמידיו: רבי, לא היית יודע הפסוק הזה? א"ל: הן, אלא שבא זה וביירו ביד". ראו גם מסכת עבודה זרה דף יט עמוד ב: "מכריז רבי אלכסנדר: מאן בעי חיי? מאן בעי חיי? כנוף ואתו כולי עלמא לגביה, אמרי ליה: הב לן חיי, אמר להו: מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וגו' סור מרע ועשה טוב וגו'".

ויקרא רבה פרשה ט סימן ג – ר' ינאי והאיש הלבוש בהידור

מעשה ברבי ינאי שהיה מהלך בדרך וראה אדם אחד שהיה משופע ביותר.²⁴ אמר לו: ישגיח רבי להתקבל אצלנו.²⁵ אמר לו: אעשה מה שיהנה אותך. הכניסו לביתו האכילו והשקהו. בדקו במקרא - ולא מצאו, במשנה - ולא מצאו, בתלמוד - ולא מצאו, בהגדה - ולא מצאו.²⁶ אמר לו: בך! אמר לו: יברך ינאי בביתו. אמר לו: יש בך לומר מה שאני אומר לך? אמר לו: הן. אמר לו: אמור: אכל כלב פיתו של ינאי. עמד, תפסו ואמר לו: מה? ירושתי אצלך ואתה מונה אותי?²⁷ אמר לו: ומהי ירושתך אצלי? אמר לו: פעם אחת הייתי עובר לפני בית ספר ושמעתי קול התינוקות אומרים: "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" – "מורשה קהילת ינאי" לא כתוב כאן, אלא: "קהילת יעקב".²⁸ משנתפייסו זה לזה, אמר לו (ינאי לאורח): במה זכית לאכול על שולחני? אמר לו: מימי לא שמעתי מילה רעה והחזרתיה לבעליה. ולא ראיתי שנים שמתכתשים זה עם זה, ולא נתתי שלום ביניהם. א"ל: כל דרך ארץ זו אצלך וקראתיך כלב? וקרא עליו: "וְשָׁם דָּרְךָ אֶרְאֶנּוּ בְּיַשַׁע אֱלֹהִים" (תהלים נ כג) – ש"יין כתוב: הַשָּׁם דְּרָכָם שׁוּוּהָ הַרְבֵּה. שאמר ר' ישמעאל בר רב נחמן: עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה. זהו שכתוב: "לשמור את דרך עץ החיים" (בראשית ג כד). "דרך" – זו דרך ארץ ואח"כ "עץ החיים" – זו תורה.²⁹

ירושלמי ברכות פרק א הלכה ב – פה אחד לאדם או שניים

רבי שמעון בר יוחאי אמר: אלו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאתיהבת תורה לישראל, הוינא מתבעי קומי רחמנא דיתברי לבר נשא תרין פומין. חד דהוי לעי באוריתא וחד דעבד ליה כל צורכיה. חזר ומר: ומה אין חד הוא לית עלמא יכיל קאים ביה מן דילטוריא דיליה, אילו הוּו תרין על אחת כמה וכמה.³⁰

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: כמה דורות אחרי ר' ינאי האמורא (דור ראשון, תלמיד של ר' יהודה הנשיא), קם בעם ישראל ינאי אחר, מראשוני וגדולי פייטני ארץ ישראל (המאה חמישית או השישית, סמוך לחתימת התלמוד), שעייטר כמעט את כל סדרות הקריאה בתורה (לפי מנהג ארץ ישראל) בפיוטיו. וזה פיוטו לפרשת מצורע:

יְהִי טְהוֹר טְמֵאָת טְנוּף דְּמִינִי / וְתִלְבִּין וְתִצְהִיר צוֹאֵת אֶדְמִנִי

נְטֵמָאנוּ בְּכָל טְמֵאָה / טְהַרְנוּ בְּכָל טְהָרָה // טְנַפְנוּ בְּכָל מְקוֹם / נְקִינוּ מְקַל מְקוֹם

יְקוֹד בְּאֵנוּ בְּאֵשׁ / כְּכָל אֶשֶׁר יְבוֹא בְּאֵשׁ // וְעִבְרָנוּ בְּמִים / כְּכָל עוֹבֵר בְּמִים

²⁴ משופע – עשיר, הדור בלבדו זה מה שגרם לר' ינאי לטעות בו. ראו הדף [הבגדים המכבדים את האדם](#) בפרשת תצוה.

²⁵ לשון נאה להזמין אדם להתארח. ר' ינאי מזמין את אותו איש אליו לסעודה.

²⁶ ר' ינאי הזמין לומר דבר תורה על שולחנו והאיש לא ידע לומר כלום, לא בהלכה ולא באגדה. וכפי שנראה בהמשך, גם לא ידע לברך. ודווקא על זה אין לתמוה שהרי תלמידי חכמים גדולים וטובים לא ידעו לפרוס על שמע או לומר ברכת חתנים. ראו בויקרא רבה כג ד הסיפור על ר' אלעזר חסמא שלא ידע לפרוס על שמע ועל ר' יונה שהיה מקפיד לשנן לתלמידיו את [ברכות האבלים](#).

²⁷ מקלל, מעליב.

²⁸ אז בסוף האיש כן ידע ללמוד קצת ואף הצליח להפיל את ר' ינאי בפח, כאשר דיבר על ירושה שלו שנמצאת אצל ינאי. לפחות דרשה אחת שמע וזכר היטב, או שמא הדרשן שם דברים בפיו ... כך או כך, ראו דברינו [מורשה קהילת יעקב](#) בפרשת וזאת הברכה.

²⁹ אגב הסיפור הקודם על ר' ינאי, לא יכולנו שלא להביא גם סיפור זה עליו כבר הרחבנו בדברינו [השם והשם את דרכו](#) בפרשת צו. סיפור זה מזכיר לנו סיפור אחר על חכם שפגע והעליב איש פשוט ונהג שלא בדרך ארץ (שקודמת לתורה כפי שהמדרש שלנו מסיים). ראו הסיפור על ר' אלעזר ברבי שמעון שפגש איש מכוער ואמר לו: "כמה מכוער אתה!" (אבות דרבי נתן נוסח א פרק מא, מסכת תענית דף כ ע"ב). אבל אנחנו רוצים להתמקד בר' ינאי. כיצד פוגע ר' ינאי באורח שלו? האם שכח את סם החיים שמכר לו הרוכל? או אפשר שהסיפור במדרש ויקרא בפרשתנו (המדרש הקודם) על האיש שמכר סם חיים לר' ינאי ולימד אותו "מי האיש החפץ חיים ... נצור לשונך מרע" הוא סיפור מתקן לסיפור הזה בו ר' ינאי פוגע באיש פשוט שאיננו יודע ללמוד תורה ולומד שדרך ארץ קדמה לתורה? האם הבין ר' ינאי שאכן הוא זקוק לסם החיים של נצור לשונך מרע ולמד לא לזלזל באף אדם? האם לכן היה גם מוכן לשלם שישה סלעים בעבור הלקח שלמד?

³⁰ תרגום חופשי שלנו: אמר רבי שמעון בר יוחאי: אילו הייתי קיים (נמצא) על הר סיני בשעה שניתנה תורה לישראל, הייתי תובע (מבקש) לפני המקום שיברא לבן האדם שני פיות: אחד ללמוד תורה ואחד לעשות בה שאר כל צרכיו (לאכול, לעבודת: שיחות חולין וכו'). חזר ואמר (רשב"י): ומה אם הוא אחד (הפה) אין העולם יכול לעמוד בו מלשון הרע שבו, אילו היו שניים, על אחת כמה וכמה. נראה שאמירה זו משקפת את תמצית עולמו הפסימית של רבי שמעון בר יוחאי באופן חד וברור ואין צורך להכביר בהערות שוליים ושוליות. ראו דברינו [ואספת דגנך](#) בפרשת עקב וכן [רבי שמעון בר יוחאי – בין המערה לטבריה](#) בל"ג בעומר.

קוֹשׁ דְּמֵי יְרוּשָׁלַיִם / הַדִּיחַ מְשָׁמִים // לְהַרְחֹץ בְּמַיִם / בְּגֵי הַרְחֻצָּתָ בְּמַיִם

(קרובה לפרשת מצרע, פיוטי ינאי עמ' קנו, נמצא גם בספרה של שלומית אליצור 'שירה של פרשה', עמ' 183)

למידע נוסף על ינאי הפייטן, ראו: <http://www.daat.ac.il/daat/sifrut/maamarim/reshit7-2.htm>